

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Філософський факультет

Кафедра політології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана
з навчальної роботи
Комаха Л.Г.

«___» вересня 2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПОРІВНЯЛЬНА ПОЛІТОЛОГІЯ

для студентів

галузь знань
напрямок підготовки
освітній рівень
освітня програма
вид дисципліни

05 соціальні та поведінкові науки
052 політологія
магістр
політологія
вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2017/2018
Семестр	1
Кількість кредитів ECTS	4
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладачі: Ткач Олег Іванович, професор, доктор політичних наук.

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2017

Розробники: Ткач Олег Іванович, професор, доктор політичних наук.

Затверджено

« _____ » _____ 20__ р.

Зав. кафедри політології

_____ (Цвих В.Ф.)

Протокол № _____ від « _____ » _____
20__ р.

Схвалено науково - методичною комісією філософського факультету

Протокол від « _____ » _____ 201__ року № _____

Голова науково-методичної комісії _____ (Маслікова І.І.)

« _____ » _____ 20__ року

ВСТУП

1. Мета дисципліни – забезпечення стійкої системи знань про специфіку порівняльних досліджень, що дозволить студентам розуміти впливи та відносини влади та громадянського суспільства та вільно орієнтуватися в реальних процесах переходу до демократії; активізація навчального процесу, організація самостійної роботи, студентам рекомендується написання рефератів, контрольних робіт, рефератів у формі есе; участі в наукових конференціях.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. Успішне опанування курсу. До початку вивчення цього курсу студенти мають **знати** основні етапи та характеристики політичних процесів основні теорії та методи політичної науки, у т.ч. методи структурно-функціональний, раціонального вибору, неінституціоналізму; основні поняття та категорії; основи політичної теорії; знати об'єкт, предмет і методи субдисципліни політичної науки; мати уявлення про механізми виміру політичної влади, політичного життя, політичних процесів і відносин; про трансформаційний політичний процес, сучасні проблеми; місце України у світовому співтоваристві

Вміти збирати та інтерпретувати інформацію щодо політичних феноменів та явищ, політичних процесів та подій; застосовувати основні терміни, категорії і класифікації в аналізі явищ та процесів; виявляти сучасні тенденції політичного життя в умовах глобалізації, прогнозувати перспективи їх розвитку з урахуванням особливостей перебігу процесів в умовах глобалізації; орієнтуватися в політиці як соціальній реальності; аналізувати діяльність політичних суб'єктів у системі політико-владних відносин суспільства і держави; орієнтуватися в основних політичних доктринах, течіях.

2. **Володіти елементарними навичками** наукового дослідження та управління інформацією; критичного ставлення та прогнозування стосовно політичних подій та явищ; використання іншомовних фахових інформативних джерел, володіти основами політичної культури.

3. Анотація навчальної дисципліни: дисципліна «Порівняльна політологія» належить до переліку дисциплін обов'язкових та викладається у I семестрі магістратури. Навчальна дисципліна знайомить студентів із основами порівняльних досліджень, які є новою міждисциплінарною галуззю. Визначається предмет, завдання, теоретичні основи, методології, основні напрямки та проблематика сучасних досліджень. З'ясовуються засади динаміки зміни політичних режимів (традиційне, модерне суспільство), приділяється увага проблемам основних етапів розвитку теорій, підходів до аналізу політичних процесів, особливостям розвитку субдисципліни в різних країнах: вивчення політичних транзитивних процесів в політологічних дослідженнях США, Західної Європи. Розглядаються принципи порівняльного аналізу поведінки суб'єктів, окреслюються основні типології демократичного транзиту. Пояснюється варіативність сучасних режимів, яка є результатом впливів взаємопов'язаних чинників (політичних, економічних, релігійних) у межах національних та регіональних відносин.

4. Завдання (навчальні цілі) – надати студентам цілісну систему знань про порівняльну політологію, основну проблематику, дослідницькі підходи та методології вивчення зміни режимів шляхом їхньої типологізації. В результаті навчання студенти мають не лише продемонструвати масив теоретичних знань, але й засвоїти та використовувати ці знання у своїх самостійних дослідженнях, вмюючи надавати неупереджену експертну оцінку дослідженим явищам та феноменам політичних процесів.

5. Результати навчання за дисципліною:

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація 4. автономність та відповідальність)		Методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
	Знати:			
1.1	предмет, методи, теоретичні основи порівняльних досліджень, типи, форми, механізми транзиту	Лекція, самостійна робота	Письмова контрольна робота	5
1.2	основну проблематику новітніх порівняльних досліджень та критично осмислювати ці питання	Семінар, самостійна робота	Усна доповідь,	5
1.3	принципи аналізу порівняльних досліджень	Лекція, самостійна робота	Письмова контрольна робота,	5
1.4	імперативно-ціннісні засади політичних інститутів та механізмів за зовнішніх та внутрішніх умов	Самостійна робота	Конспект першоджерел,	6
1.5	новітні типології сучасних політичних систем	Семінар, самостійна робота	Усна доповідь, письмова контрольна робота,	5
1.6	особливості порівняльних досліджень в посткомуністичних країнах та Україні, країнах Балтії.	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій,	14
	Вміти:			
2.1	демонструвати знання спеціалізованої літератури із порівняльної політології	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	5
2.2	пояснювати варіативність сучасних транзитів, що впливає із специфіки взаємозв'язку політичних та економічних факторів, які впливають на відносини влади та суспільства	Семінар, Самостійна робота	Усні доповіді, пояснення до конспекту першоджерел презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	10
2.3	здійснювати дослідження цінностей демократії, спираючись на методики крос-темпоральних досліджень та уникаючи ідеологічної заангажованості	Семінар, Самостійна робота	презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій,	10

			письмова контрольна робота	
2.4	здійснювати експертну оцінку вимірів ціннісних орієнтацій	Семінар, Самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	5
2.5	виявляти конфлікти цінностей демократії в конкретних ситуаціях, пояснювати їхні причини та пропонувати шляхи їхнього вирішення	Семінари, Самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, текст рекомендацій	5
2.6	готувати рекомендації та матеріали для консультацій політичним експертам, використовуючи методологію порівняльних досліджень	Самостійна робота	Текст рекомендацій	5
	комунікація:			
3.1	використовувати знання іноземних мов для аналізу інформаційних інтернет-ресурсів, читання новітньої літератури в підготовці до семінарських занять та написання самостійних робіт з порівняльної політології;	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, текст рекомендацій	3
3.2	презентувати результати досліджень та здійсненої самостійної роботи у вигляді доповідей, повідомлень, есе, презентацій, конспектів з порівняльної політології;	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	3
3.3	вести полеміку стосовно питань переходу до демократії в умовах глобалізації на основі володіння категоріально-поняттєвим апаратом порівняльної політології.	Семінари	Дискусії	3
	автономність та відповідальність:			
4.1	самостійно шукати та критично опрацьовувати літературу із порівняльної політології, вільно володіти методами обробки, аналізу та синтезу наукової інформації	Самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	2
4.2	вирішувати самостійно комплексні завдання, пов'язанні із верифікацією результатів	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація	5

	досліджень, та порівнювати їх із результатами досліджень		самостійного дослідження, текст рекомендацій	
4.3	нести відповідальність за достовірність та політико-ідеологічну незаангажованість проведених досліджень і пояснень особливостей переходу до демократії	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, текст рекомендацій	4

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибіркових дисциплін) у відповідності до освітньої програми

Результати навчання дисципліни					
Програмні результати навчання	1.1	1.2	2.1	4.1	4.2
		+			
			+		
			+		

7. Структура курсу у курсі передбачено 2 змістових частини. Заняття проводяться у вигляді лекцій, семінарів, з використання інтерактивних методів навчання. Завершується дисципліна заліком.

Перша частина курсу присвячена методології досліджень (предмет, завдання, основні напрямки та методології досліджень)

Друга частина курсу присвячена аналізу політичних політичних інститутів з використанням порівняльного методу в політичній науці.

8. Схема формування оцінки: Контроль знань здійснюється за системою ECTS, яка передбачає дворівневе оцінювання засвоєного матеріалу, зокрема **оцінювання теоретичної підготовки** – результати навчання (знання 1.1 – 1.6), що складає 40% від загальної оцінки та **оцінювання практичної підготовки** – результати навчання (вміння 2.1-2.6); (комунікація 3.1-3.3); (автономність та відповідальність 4.1-4.3), що складає 60% загальної оцінки.

Критерії оцінювання:

1. Усна відповідь:

5 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, використовуючи обов'язкову та додаткову літературу

4 бали - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу. Допускаються несуттєві неточності

3 бали – в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, не спирається на необхідну навчальну літературу, Має у відповіді суттєві неточності

2 бали – не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки у відповіді

2. Доповнення / дискусія:

3 бали – доповнення змістовне, ґрунтовне, конструктивно доповнює обговорення теми,

2 бали – доповнення змістовне

1 бал – доповнення містить інформацію, що суттєво не розширює дискусію

3. Конспект першоджерел:

2 бали – студент опрацював необхідний текст із цитуванням та відповідними власними зауваженнями та поясненнями

1 бал – студент законспектував текст без цитувань та пояснень

4. Самостійна робота, підсумкова письмова робота:

10-9 балів студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов'язкову та додаткову літературу, демонструє самостійність, достовірність, незаангажованість проведеного дослідження / письмової роботи

8-7 балів - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу, демонструє самостійність та достовірність проведеного дослідження / письмової роботи. Допускаються несуттєві неточності

6-5 балів - в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, самостійності у вирішенні поставлених завдань, не спирається на необхідну навчальну літературу, робота містить суттєві неточності

4-0 балів - не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки в роботі. Демонструє не самостійність у виконанні завдань

Кожне питання в заліковій роботі (в білеті 2 питання):

20-16 балів студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов'язкову та додаткову літературу, демонструє самостійність, достовірність, незаангажованість проведеного дослідження / письмової роботи

15-11 балів - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу, демонструє самостійність та достовірність проведеного дослідження / письмової роботи. Допускаються несуттєві неточності

10-6 балів - в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, самостійності у вирішенні поставлених завдань, не спирається на необхідну навчальну літературу, робота містить суттєві неточності

5-0 балів - не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки в роботі. Демонструє не самостійність у виконанні завдань

Семестрову кількість балів формують бали, отримані студентом у процесі засвоєння матеріалу з усіх двох частин та виконання самостійних робіт

Оцінювання за формами контролю:

Види робіт		Семестрова кількість балів	
		Min – 48 бали	Max – 80 балів
Усна відповідь ¹		«3» x 6 = 18	«5» x 6 = 30
Доповнення, участь в дискусіях		«1» x 5 = 5	«2» x 5 = 10
Конспекти першоджерел ²		«1» x 2 = 2	«2» x 2 = 4
Самостійна індивідуальна робота	Дослідження політичних цінностей за методологією та джерелами порівняльної політології - раціонального вибору, неінституціоналізму (використання методології, самостійного опитування, узагальнення та інтерпретації результатів, презентація отриманих результатів)	«5» x 2 = 10	«8» x 2 = 16
	Написання тексту рекомендацій для громадської організації та політичної партії щодо використання порівняльного методу.	«7» x 1 = 7	«10» x 1 = 10
Підсумкова контрольна робота		«6» x 1 = 6	«10» x 1 = 10

¹ У разі відсутності студента на семінарському занятті, розглянуті на семінарі питання відпрацьовуються у письмовій формі. Загальна кількість балів за аудиторну роботу складає 30% від семестрової кількості балів

² Максимальна кількість балів за конспекти першоджерел в даній навчальній дисципліні не може бути більше, ніж 10% від семестрової кількості балів, тобто не більше, ніж 8 балів

Підсумкове оцінювання у формі заліку: оцінювання відбувається в письмовій формі. Білет складається з 2 питань, кожне з яких оцінюється за шкалою 20 балів. Що в загальному підсумку дає 40 балів.

При простому розрахунку отримуємо:

	Семестрова кількість балів	ПКР/залік	Підсумкова оцінка
<i>Мінімум</i>	48	12	60
Максимум	80	20	100

Студент не допускається до заліку, якщо під час семестру набрав менше 48 балів. Для допуску до заліку студент має здати всі самостійні роботи та конспекти. Оцінка не може бути меншою **24 балів** для отримання загальної позитивної оцінки за курс.

Шкала відповідності:

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59
Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

**СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

№ п/п	Назва лекції	Кількість годин		
		лекції	Семінари	С/Р
1. Теоретико-методологічні засади порівняльної політології				
1	Тема 1 Вступ. Порівняльна політологія як субдисципліна політичної науки. Предмет, еволюція становлення порівняльної політології.	2	2	6
2	Тема 2. Методологічні проблеми порівняльних досліджень	2		6
3	Тема 3. Порівняльна політологія в США та Західноєвропейських країнах.	2		8
4	Тема 4. Розвиток порівняльної політології в сучасній Україні.	2	2	6
5	Тема 5. Політичні системи: кроснаціональне порівняння.	2		8
6	Тема 6. Політичні режими: досвід зарубіжних країн.	1		6
	<i>Письмова контрольна робота</i>	1		
2. Порівняльний аналіз політичних інститутів				
7	Тема 7. Вищі органи законодавчої влади в сучасних державах: порівняльний аналіз	2	2	8
8	Тема 8. Вищі органи виконавчої влади: порівняльний аналіз	2	2	6
9	Тема 9. Політичні партії та громадсько-політичні об'єднання в сучасних політичних системах.	2	2	6
10	Тема 10. Системи представництва, вибори та виборчі системи.	2		8
11	Тема 11. Демократія в порівняльній перспективі: теорії та реальність.	2	2	6
12	Тема 12. Порівняльне дослідження політичних ідеологій: переваги та недоліки	2		8
	<i>Підсумкова контрольна робота</i>	2		
	ВСЬОГО	26	12	82

Загальний обсяг – **120 год.**, в тому числі:

Лекції – **26 год.**

Семінари – **12 год.**

Самостійна робота – **82 год.**

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Сморгунов Л.В. Современная сравнительная политология. – Г.:”Русская политическая энциклопедия” (РОССПЭН). 2002. – 472 с
2. Голосов В.А. Сравнительная политология. – Новосибирск, 1995. – 112 с.
3. Коваленко О., Обушний М.І., Ткач О.І. Політологія. Довідник. – К.: 2004. –735 с.
4. Доган Л., Пеласси В. Сравнительная социология. – М., 1996. – 217 с.
5. Эндрейн Ч. Сравнительный анализ политических систем.— М.:Инфра, 2000.— 320 с.
6. Шаран П. Сравнительная политология. В 2-х томах. — М., 1994.
7. Чилкотт Рональд Х. Теории сравнительной политологии. В поисках парадигмы. — М.:ИНФРА-М. „Весь мир”, 2001. — 560с.
8. Рудич Ф. М., Балабан Р. В., Дергачов О. П., Заремба О. В., Зеленко Г. І. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / Міжрегіональна академія управління персоналом; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. — К.: МАУП, 2002. — 488с.
9. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П Горбатенко.; За ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Бабкіна, В.П.Горбатенка. — 2-вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004.— 736 с.
10. Энциклопедия политической думки: Пер. з англ. /За ред. Д. Міллера. — К.: Дух і літера, 2000. — 472 с.

Додаткова:

1. Арон Р. Мир и война между народами. — М.:Nota bene, 2000. — 880с
2. Бжезінський З. Велика шахівниця. — К.: 2000. — 284 с.
3. Бодуен Ж. Вступ до політології. — К., Основи, 1997. — 171 с.
4. Браун П.Посібник з аналізу державної політики. — К.: Основи, 2000 — 243с.
5. Вебер М. Политика как призвание и профессия /Избр. произв. — М.,1999.
6. Веймер Д.Аналіз політики. Концепція і практика. — К.: Основи, 2000 — 654с.
7. Вінниченко В. Відродження нації. В 3—х кн. — К., 1990.
8. Даль Р. О демократии. — М: 2001.
9. Джанда К., Бери С., Голдман, Трудным путем к демократии. — М. РОССПЭН, 2006. — 656 с.
10. Кола Д Политическая социология. — М.:Основы, 2001 — 406 с.
11. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Інститут міжнародних відносин Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. — 447с.
12. Коппель О. А., Пархомчук О. С. Міжнародні системи. Світова політика: Навчальний посіб.. — К. : ФАДА, ЛТД, 2001. — 224с
13. Коцур.А.Г Національна ідея в інтелектуальній спадщині української та російської еліти кінця XVIII — XX ст. 2001.
14. Левенець Ю.А. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки. — К., 2001.
15. Лейпхард А. Демократия в многосоставных обществах. — М.:Аспект-Пресс, 1999. — 271 с.
16. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. — К.-Н.-Й., 1996.
17. Мангейм Д. Политология: методы исследования. — М.:Весь Мир, 1997. — 544 с.
18. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. — К., 1995.
19. Політико-ідеологічний процес в українському суспільстві в умовах модернізації: порівняльний аналіз : монографія / [Ф. М. Рудич та ін. ; за заг. ред. Ф. М. Рудича] ; Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. - К. : ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2013. - 445 с.
20. Примуш М.В. Політико-правове регулювання діяльності політичних партій в Україні. К., 2001. — 218 с.

21. Пшеворский А. Демократия и рынок: полит. и экон. реформ.— М.:РоссПЕн, 1999.— 320с
22. Рикер П. Конфликт интерпретаций. — М., 1997.
23. Ролз Дж. Політичний лібералізм. — К., 2000 – 382 с.
24. Романюк А. С. Політичні інститути країн Центрально-Східної Європи: порівняльний аналіз : навч. посіб. / А. С. Романюк, В. С. Литвин, Н. В. Панчак-Бялоблоцка ; за заг. ред. А. С. Романюка ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. - 461 с.
- 25.
26. Современная политическая теория. Сб-к статей /сост. Хэлд.-М.:Nota bene, 2001.— 480 с.
27. Стоун. Дебора. Парадокс політики . Мистецтво ухвалення політичних рішень. 2001.
28. Токвиль А. Демократия в Америке. — М., 1996.
29. Трансформаційні процеси у країнах Вишеградської групи та Україні: порівняльний аналіз / [В. Білчик та ін.] ; за ред. проф. Г. М. Перепелиці ; Foreign policy research inst. - К. : Стилос, 2013. - 301 с.
30. Фисун А. Демократизация и national building: к переосмыслению посткоммунистического транзита // Ойкумена.—Альманах сравнительных исследований политических институтов.Х.,2005. — С.158-188.
31. Хайек Ф. А. Право, законодавство та свобода: Нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії: В 3 т. / Т. Комарова (пер.з англ.) — К: Сфера, 2000.Т. 3 : Політичний устрій вільного народу. — 2000. — 252 с.
32. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций // Полис: Полит. исслед. – 1994. — № 2. – С. 33 – 48.
33. Холландер П. Антиамериканизм рациональный и иррациональный. — СПб.:Лань, 2000. — 864с.